

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 9ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1989

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΣΟΛΩΝΟΣ ΚΥΔΩΝΙΑΤΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— 'Η δυαδική γνωσιολογία του Παρμενίδου, υπό του 'Ακαδημαϊκοῦ κ. Κωνσταντίνου Δεσποτοπούλου*.

Σύγχρονος του 'Εφесίου 'Ηρακλείτου, αλλά και του 'Αθηναίου Αισχύλου, ὁ 'Ελεάτης Παρμενίδης¹, χαρακτηρισμένος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς «αἰδοῖός τε... δεινός τε» (Θεαίτητος 183e), ἀναγνωρίζεται καὶ σήμερα ὡς πρωτοεργὸς στὴ θεμελίωση τῆς Μεταφυσικῆς², μὲ τὸ περίφημο ποίημά του *Περὶ Φύσεως*.

'Η φιλοσοφικὴ αὐτὴ ἐποποιία, ἔξοχο δείγμα τῆς πνευματικῆς μεγαλοεργίας τοῦ Δυτικοῦ 'Ελληνισμοῦ, περιέχει καὶ στίχους δυσερμηνευτοῦς. Κατ' ἔξοχὴν δυσερμηνευτοὶ εἶναι οἱ στίχοι: «ἀλλ' ἔμπης καὶ ταῦτα μαθήσῃ, ὡς τὰ δοκοῦντα χρῆν δοκιμῶς εἶναι διὰ παντὸς πάντα περῶντα» (1.31-32).

'Ο Rémi Brague, στὸ δημοσιευμένο προπέρισυ μελέτημά του «La vraie semblance du faux: Parménide fr. 1, 31-32»³, γράφει τὰ ἑξῆς: "Ἐως τὸ 1970 περίπου («...οἱ ἑρμηνεῖς τῶν δύο αὐτῶν στίχων οἱ πιὸ διαφορετικὲς φαίνονταν νὰ

* KONSTANTIN DESPOTOPOULOS, *La gnoseologie dualiste de Parménide*.

1. 'Ο παραλληλισμὸς τῶν τριῶν αὐτῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀντίστοιχα πρὸς τὶς τρεῖς γεωγραφικὲς διαστάσεις τῆς ἑλληνικῆς τότε πνευματικῆς μεγαλοεργίας, ὑποσημαίνει καὶ τὸ ἱστορικὸ στὴ φιλοσοφία προβάδισμα τῆς 'Ιωνίας καὶ τοῦ ἰταλιωτικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ στὴν 'Αττικὴ σήμαινε τότε ἡ μεγάλη ὥρα τῆς τραγωδίας καὶ δὲν εἶχε σημαίνει ἀκόμη ἡ ὥρα τῆς φιλοσοφίας, παρὰ τὴν προήγηση τοῦ Σόλωνος, ἀναγνωρισμένου ὡς ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς 'Ελλάδος τὸ 582 π.Χ.

2. Βλ. Couloubaritsis, *Mythe et Philosophie chez Parménide*, 1986, σ. 12.

3. Βλ. *Etudes sur Parménide* (sous la direction de Pierre Aubenque), II, 1987, σ. 44 κ.ἐπ.

είναι παραδέξιμες, τουλάχιστον κατ' ἀρχήν. Αυτό, νομίζουμε, δὲν ἰσχύει πιά. Τὰ ἐπιχειρήματα ἤλθαν, μᾶς φαίνεται, καὶ ἀκύρωσαν τὰ μὲν τὰ δέ, ὥστε νὰ ἀποκλείονται ὅλες οἱ δυνατότητες ἐρμηνείας»⁴.

Ἐπισημίαν τὴν ἀρνητικὴν αὐτὴ ἀξιολόγησι τῶν διαφόρων προγενέστερων ἐρμηνειῶν τῶν δύο αὐτῶν παρμενίδειων στίχων, γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὴ σημερινὴ ἀνακοίνωσι. Μὲ αὐτὴν προτείνω ἐρμηνεία τῶν δύο αὐτῶν σπουδαίων στίχων, μὴ ἀκυρώσιμη, ἐλπίζω, ἀπὸ τὰ ἕως τώρα προβλημένα ἐπιχειρήματα ὑπὲρ αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ἐρμηνείας τους.

Οἱ στίχοι αὐτοί, καταληκτικοὶ τοῦ «Προοιμίου» τοῦ παρμενίδειου ποιήματος, ἀκολουθοῦν ὡς συμπλήρωμα τοὺς ἀμέσως προηγούμενους: «χρεῶ δέ σε πάντα πυθέσθαι ἤμην Ἀληθείης εὐκυκλῆος ἀτρεμέσ ἦτορ ἠδὲ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἐνί πίστις ἀληθῆς» (1.28-30).

Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι οἱ ἀμέσως προηγούμενοι στίχοι αὐτοὶ ἔχουν ὡς ἐκφραστικὴν βάση τὴ λέξη «πυθέσθαι», ἐνῶ οἱ ἀμέσως ἐπόμενοί τους δύο καταληκτικοὶ στίχοι τοῦ Προοιμίου, ἔχουν στὴν ἀντίστοιχὴ ἐκφραστικὴν λειτουργίαν τὴ λέξη «μαθήσεται». Καί, νομίζω, «πυθέσθαι» σημαίνει, στὴν προκειμένην χρῆσιν του: νὰ πληροφορηθεῖς, νὰ διδαχθεῖς· ἐνῶ «μαθήσεται» ἀκριβέστερα σημαίνει: θὰ μάθεις καὶ μὲ ἰδικὴ σου προσπάθεια, θὰ ἀποκτήσεις ἐπίγνωσι.

Πρέπει, λοιπόν, νὰ διδαχθεῖ ὁ ὑπὸ διάπλασι φιλόσοφος: πρῶτον «Ἀληθείης εὐκυκλῆος ἀτρεμέσ ἦτορ» καὶ δεύτερον «βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἐνί πίστις ἀληθῆς»· ἐνῶ ἐξ ἄλλου καὶ θὰ ἀποκτήσει ὁ ἴδιος ἐπίγνωσι «ὡς τὰ δοκοῦντα /χρῆν δοκίμως εἶναι διὰ παντὸς πάντα περῶντα».

Ἡ ἐξαγγελία ἕμως καὶ τοῦ «χρεῶ δέ σε πάντα πυθέσθαι» καὶ τοῦ «ἀλλ' ἔμπης καὶ ταῦτα μαθήσεται» ἐμφανίζεται νὰ ἔχει πηγὴ ὑπερβατικὴν.

Ὁ ὑπὸ διάπλασι φιλόσοφος ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος συναρπαστικὴν ἀρματοδρομίαν τοῦ πρὸς κάποιον τόπον ἐπέκεινα τοῦ συνηθισμένου γιὰ τοὺς ἀνθρώπους (1.11, 27), διεξαγμένη ἀπὸ δυνάμεις οἰονεὶ θεϊκῆς (1.4, 5, 9)· καὶ παρουσιάζει, ὕστερ' ἀπὸ τὸν αἰσιοτερματισμὸν τῆς, νὰ ἐξαγγέλλεται ἀπὸ στόμα θεᾶς ἢ ἐπιχειμένην διδαχὴν τοῦ καὶ μάθησῆς του (1.27-32), ἀλλὰ ἐπίσης ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ θεᾶς στόμα νὰ ἐκπορεύεται δλόκληρο τὸ κύριον περιεχόμενον τοῦ Ποιήματος, δηλαδὴ καὶ ἡ ὄντολογία καὶ γνωσιολογία καὶ ἡ κοσμολογία, οἱ ἐκφρασμένες μὲ αὐτὸ — παρὰ τὴν αὐστηρὰ λογικὴν συγκρότησι τῆς ὄντολογίας καὶ γνωσιολογίας ἰδιαιτέρα, καὶ παρὰ τὴν καταπίστευσή τῆς μάλιστα πρὸς κριτικὴν στὸν λογικὸν στοχασμὸν, προπάντων ὡς πρὸς τὸ ἐλεγκτικὸν μέρος τῆς («κρῖναι δὲ λόγῳ πολὺδῆριν ἔλεγχον /ἐξ ἐμέθεν ῥηθέντα», 7. 5-6).

4. Ἐνθ. ἀν., σ. 44.

Ἡ ὑποβλητικὴ αὐτὴ σὲ ὑπερβατικὴ πηγὴ ἀναγωγῆς τῆς δημιουργίας τοῦ ἱστορικὰ πρῶτου μὲ ἀύστηρὰ λογικὴ συνοχὴ διαρθρωμένου συστήματος φιλοσοφίας ὑποσημαίνει, πιστεύω, αὐτεπίγνωση τοῦ λογικοῦ στοχασμοῦ, ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσει ὁ ἴδιος τὴ γένεσή του⁵ καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὸ θεμέλιο τοῦ κύρους του, ὥστε καὶ νὰ χρειάζεται ἀντίστοιχα ἢ προσφυγὴ σὲ μετα-λογικὸ πεδίο.

Βασικὴ σημασία ἔχουν οἱ στίχοι 29 καὶ 30 τοῦ Προοιμίου τοῦ Ποιήματος.

Ὁ στίχος 29 ἐξαγγέλλει γνῶση ἀληθινὴ, καιρῖα καὶ ἀκατάλυτη καὶ ἀκέραιη. Ὑποδηλώνεται ἡ γνῶση αὐτὴ ὡς ἀληθινὴ μὲ τὴ λέξη «Ἀληθείης», καιρῖα μὲ τὴν ἔκφραση «Ἀληθείης... ἦτορ», ἀκατάλυτη μὲ τὴν ἔκφραση «ἀτρεμές ἦτορ», ἀκέραιη μὲ τὴν ἔκφραση «Ἀληθείης εὐκυκλέος»⁶.

Πιστεύω λοιπόν, ἡ γνῶση αὐτὴ, ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀκατάλυτη, καιρῖα καὶ ἀκέραιη, εἶναι μία καὶ μόνη: ἡ γνῶση μὲ ἀντικείμενο ἀπόλυτο, δηλαδή αὐτόθετο καὶ ἀνεκτόπιστο κατὰ λογικὴν ἀναγκαιότητα· καὶ τέτοια γνῶση ἀποτελεῖ ἡ ἀδήριτη κατάφαση τοῦ ὄντος, πρῶτη καὶ ἔσχατη θέση τῆς φιλοσοφίας⁷ ὡς ὄντολογίας εἴτε Μεταφυσικῆς.

Ὁλόκληρο τὸ πρῶτο Μέρος τοῦ Ποιήματος πραγματεύεται ἀναλυτικὰ τὴν ἀπόλυτη αὐτὴ καὶ ἀδήριτη, πρῶτη καὶ ἔσχατη, φιλοσοφικὴ γνῶση. Ἐπισημαίνω, ὅτι ἡ νόηση χαρακτηρίζεται ὡς ἀνέφικτη χωρὶς τὸ ὄν: «οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἔοντος, ἐν ᾧ πεφασισμένον ἐστίν/, εὐρήσεις τὸ νοεῖν» (8.35-36) καὶ ὅτι, ἐξ ἄλλου, τὸ ὄν χαρακτηρίζεται ὡς ἀναπόδραστα ὑπαρκτό — μὲ ἀδιανόγη ὀλωσδιόλου τὴν ἀνυπαρξία του— (8.8-9), καὶ ὡς «ἀγέννητον καὶ ἀνώλεθρον» (8.3), «ἄναρχον, ἀπαυστον» (8.27), «μουνον, οὐλομελές τε καὶ ἀτρεμές καὶ ἀτέλεστον» (8.4, 38), «οὐκ ἐπιδευές» (8. 33), «οὐδὲ διαιρετόν» (8.22), «ὀμοῦ πᾶν» (8.5), «ἐν» (8.6), «συνεχές» (8.6), «ἐμπεδον» (8.29), «ἀκίνητον» (8.38), «μεσσοθέν ἰσοπαλές πάντη» (8.44), «πᾶν... ἄσυλον» (8.48).

Ὁ στίχος 30 προσθέτει δευτέρη, ἄλλης ποιότητας, γνῶση: ἀποτελούμενη ἀπὸ «βροτῶν δόξας». Τὸ κύρος τους χαρακτηρίζεται ρητὰ μὲ τρόπο ὑποτιμητικό: «ταῖς οὐκ ἐνί πίστις ἀληθῆς».

Ποιὰ εἶναι λοιπόν ἡ δευτέρη αὐτὴ γνῶση; Ἐνδεικτικὴ ἦδη εἶναι ἡ χρῆση πληθυντικοῦ στὴν ἔκφρασή της («δόξας»), ὅπως καὶ ἡ ὑποσημάνση τῆς συνυφασμένης μὲ αὐτὴν ὑποκειμενικότητας («βροτῶν»), σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴ χρῆση τοῦ ἐνικοῦ,

5. Πρβλ. Mansfeld, Die Vorsokratiker, I, 1986, σ. 288 κ.ἐπ.

6. Δηλαδή παρόμοιας στὴν κλειστὴ αὐτάρκειά της μὲ τὸ ἄριστο σχῆμα κύκλος.

7. Πρβλ. Δεσποτοπούλου, Μελετήματα Φιλοσοφίας, 1978, σ. 50-41, ἀλλὰ καὶ Heidegger, Einführung in die Metaphysik, 1953, σ. 2, σ. 13.

ἀλλὰ καὶ δίχως μνεῖα παρέμβλητων ὑποκειμένων, ὅταν ἐκφράσθηκε ἡ πρώτη γνώση («Ἀληθείης... ἤτορ»). Ἡ δεύτερη γνώση, ἄρα, ἐμφανίζεται ὡς διασπασμένη εἴτε διασπαστικὴ γνώση, ἀλλὰ καὶ συναρτημένη πρὸς τὴ γνωσιακὴ ἐπάρκεια τυχὸν εἴτε ἀνεπάρκεια τῶν «βροτῶν». Εἶναι, δηλαδὴ, ἡ συνηθισμένη, ὄχι φιλοσοφικὰ ἐγκυρὴ γνώση μὲ τὶς ποικίλες τάσεις της. Αὐτὴν κατέχουν οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ἕως τότε κοσμολογιῶν, οἱ λεγόμενοι «φυσιολόγοι», ἢ καὶ οἱ ποιητὲς κοσμογονικῶν προπάντων ἐπῶν. Καὶ ἀξιολογεῖται ἄλλωστε ἡ δεύτερη αὐτὴ γνώση ὡς μὴ βέβαιη στὴν ἀλήθειά της, ἀλλὰ δεκτικὴ σφαλρότητας: αὐτὸ σημαίνει «ταῖς οὐκ ἐνὶ πίστις ἀληθῆς» (1.30) — ἐκφραση μὲ ἀντιστοιχία ἐκδηλη πρὸς ἄλλη ἐκφραση ἐπίσης τοῦ Ποιήματος: «κόσμον ἐμῶν ἐπέων ἀπατηλὸν» (8.52).

Ἡ στάση ὅμως τοῦ Παρμενίδου πρὸς τὴ δεύτερη αὐτὴ γνώση, τὴν ἀποτελεσμένη ἀπὸ «βροτῶν δόξας» (1.30), δὲν εἶναι ὀλωσδιόλου ἀπορριπτικὴ. Ὁ μέγας πρωτοεργὸς τῆς φιλοσοφίας, ὅσο καὶ ἂν ἐμμένει στὴν προσωπικὴ του ἀνακάλυψη τῆς ὄντολογικῆς «δόξου» πρὸς τὴ γνώση, τὴν αὐθεντικὴ, τῆς Ἀλήθειας, ὅμως δὲν ἀποστέργει ὀλωσδιόλου τὴν «κατὰ δόξαν» γνώση, μάλιστα καὶ προβαίνει στὴν ἐκθεση ὀρισμένης κοσμολογίας, προχαρακτηρισμένης ἀπὸ τὸν ἴδιον ὡς συνθεμένης ἀπὸ «δόξας... βροτείας» (8.51) καὶ ὡς ἐκφρασμένης μὲ «κόσμον... ἐπέων ἀπατηλὸν»⁸ (8.52) ἀλλὰ καὶ ἀπαιτεῖ ἐπίγνωση («μάνθανε», 8.52) τοῦ χαρακτῆρα τῆς κοσμολογίας αὐτῆς ὡς συνθεμένης ἀπὸ «δόξας βροτείας» (πρβλ. καὶ 19.1), ὅσο καὶ ἂν ἐξαιρεῖ τὸ ποιὸν της ὡς διαμορφωμένης εὐλογα («ἀδιάκοσμον εὐκότα», 8.60), καθὼς καὶ τὴν ἀξία της ἄρα ὡς ὑπέρτερης ἀπὸ κάθε ἄλλη «βροτῶν γνώμη» (8.61). Ἐξ ἄλλου, κατονομάζει τὸ ἀντικείμενό της ὡς συγκείμενο ἀπὸ αὐτὰ ὅλα — συλληπτὰ «κατὰ δόξαν», ἃς μὴ λησμονεῖται— ὅσα ἐνώπιόν μας γεννήθηκαν, ὑπάρχουν τώρα καὶ μέλλουν νὰ τελευτήσουν ὕστερ' ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωμένη ἀνάπτυξή τους, δηλαδὴ ὅλα τὰ χωροχρονικὰ φαινόμενα: «οὕτω τοι κατὰ δόξαν ἔφω τάδε καὶ νυν ἔασι/καὶ μετέπειτ' ἀπὸ τοῦδε τελευτήσουσι τραφέντα» (19.1-2).

Τὸ γνωσιολογικὸ λοιπὸν αἴτημα «ὡς τὰ δοκοῦντα/χρῆν δοκίμως εἶναι διὰ παντὸς πάντα περῶντα» (1.31-32) προσφέρεται νὰ ἐρμηνευθεῖ ὀρθά, ἐφόσον ἀντιμετωπισθεῖ ὡς ἐνταγμένο στὴ δυαδικὴ αὐτὴ γνωσιολογία, τὴ βασισμένη στὴ διασημότητα ἀργότερα, μὲ τὴν υἱοθέτησή της ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἐδραία διάκριση «ἀληθείας» καὶ «δόξης», ἀλλὰ καὶ ὡς συναρτημένο μὲ τὴν προσπάθεια νὰ ἐξασφα-

8. Πρβλ. Jean Frère, *Parménide et l'ordre du monde*, στὸ συλλογικὸ ἔργο *Etudes sur Parménide*, II, 1987, σ. 199 κ.ἐπ.

λισθεῖ κάποιο κύρος καὶ στὴν ἀπὸ «δόξας... βροτείας» συγκείμενη κοσμολογία —κάτι κρίσιμο ἄρα καὶ γιὰ τὴ γνωσιολογικὴ θεμελίωση τῆς Φυσικῆς πρώτιστα, εἴτε γενικὰ τῶν στηριγμένων στὴν ἐμπειρία ἐπιστημῶν.

Καὶ ἰδοὺ τώρα ἐκθεση τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν δύο ἐρμηνευτέων, δυσερμηνευτων ὅμως, στίχων 31 καὶ 32 τοῦ παρμενίδειου ἀποσπάσματος 1, καθὼς αὐτοὶ παρουσιάζονται ἤδη ὡς προορισμένοι κάπως νὰ γεφυρώσουν τὸ μεταξὺ «ἀληθείας» (1. 29) καὶ «δόξης» (1.30) γνωσιακὸ χάσμα, ὥστε δηλαδὴ καὶ τὰ περιεχόμενα τῆς «δόξης» νὰ ἀποκτήσουν κάτι ἀπὸ τὸ ὄντολογικὸ φέγγος τῆς «ἀληθείας».

Ἀνασυντάσσομε τὸ ἐρμηνευτέο χωρίο στὶς δύο λογικὰ δυνατὲς σειρὲς τῶν συστατικῶν του λέξεων: «ὡς χρῆν εἶναι δοκίμως τὰ δοκοῦντα, περῶντα πάντα διὰ παντὸς» εἴτε «ὡς τὰ δοκοῦντα χρῆν εἶναι περῶντα δοκίμως πάντα διὰ παντὸς».

Καὶ στὶς δύο αὐτὲς διαρθρώσεις τοῦ χωρίου, «τὰ δοκοῦντα», ὄχι ἄσχετα ὡς ἔννοια πρὸς τὰς «βροτῶν δόξας», σημαίνουν εἰδικώτερα: τὰ διάφορα θεωρήματα γιὰ τὰ φυσικὰ προπάντων φαινόμενα.

Στὴν πρώτη διάρθρωση τοῦ χωρίου, τὸ ἐπίρρημα «δοκίμως» ἀποτελεῖ προσδιορισμὸ τοῦ ἀπαρεμφάτου «εἶναι», ἐνῶ στὴν δευτέρῃ ἀποτελεῖ προσδιορισμὸ τῆς μετοχῆς «περῶντα». Στὴν πρώτη διάρθρωση, ἄρα, κύρια ἔκφραση ἀποτελεῖ τὸ «εἶναι δοκίμως», μὲ τὸ «περῶντα» ὡς μετοχὴ τροπικὴ ἢ ὑποθετικὴ: στὴ δευτέρῃ, ἀποτελεῖ κύρια ἔκφραση τὸ «εἶναι περῶντα δοκίμως».

Ἰδιαιτέρο ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα προκύπτει σχετικὰ μὲ τὸ «διὰ παντὸς» ἢ κάπως καὶ ἀπὸ τὸ «δοκίμως», ἀλλὰ τὸ καίριο ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα προκύπτει ἀπὸ τὸ «περῶντα»⁹.

Καί, ὁμολογῶ, δὲν ἀποδέχομαι τὴν συνηθισμένη ἀπόδοση τῆς σημασίας τοῦ ῥήματος «περᾶν» μὲ τὸ ῥῆμα: διαπερνῶ (traverser, durchdringen)¹⁰. Πιστεύω ὅτι πρέπει τὸ ῥῆμα «περᾶν» νὰ ἐτυμολογηθεῖ ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ «πέρας», σημαντικώτατο γιὰ τὴν ἀρχαῖκὴ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, καὶ νὰ ἐρμηνευθεῖ ἄρα ὡς: παρέχω πέρας, δηλαδὴ περικλείω σὲ μορφή, ἄρα, κατὰ νεωτερικὴ ἔκφραση, ἐξήγηῶ.

Τότε καὶ ἡ ἐρμηνευτέα ἔκφραση «τὰ πάντα περῶντα» σημαίνει: ἐὰν μόνον ἢ καθὼς μόνον ἐξήγησῃν τὰ πάντα. Καί, ὅπως ὑποκειμένου θέση ἔχει ἡ ἔκφραση «τὰ

9. Ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν τάσεις νὰ κριθεῖ ὡς σφαλερὴ ἢ γραφὴ «περῶντα» καὶ νὰ προτιμηθεῖ π.χ. ἀντὶ «πάντα περῶντα» ἢ γραφὴ «πάνθ' ἄπερ ὄντα». Βλ. Remi Brague, ἐνθ. ἀν., σ. 56 κ.ἐπ.

10. Ἐχει ἄλλωστε ἤδη ἐπικριθεῖ ἡ συνηθισμένη αὐτὴ ἐρμηνεία τοῦ «περᾶν» γιὰ τὸ προκειμένο χωρίο. Βλ. Mourelatos, *The Route of Parmenides*, 1970, σ. 214, Remi Brague, ἐνθ. ἀν., σ. 49 κ.ἐπ.

δοκοῦντα», ἡ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου, ὀλόκληρου σχεδόν, ἐμφανίζεται ὡς ἐξῆς: τὰ συστατικά τῆς κοσμολογίας θεωρήματα, («τὰ δοκοῦντα») πρέπει νὰ ἔχουν κῦρος διανθρώπινο («δοκίμως εἶναι»), ἂν μόνο ἢ καθὼς μόνο προσφέρονται γιὰ ἐξήγηση ὅλων τῶν ἀντίστοιχῶν τους χωροχρονικῶν φαινομένων («πάντα περῶντα»). εἴτε σύμφωνα μὲ τὴ δεύτερη διάρθρωση τοῦ χωρίου: τὰ συστατικά τῆς κοσμολογίας θεωρήματα («τὰ δοκοῦντα») πρέπει νὰ προσφέρονται γιὰ ἐξήγηση ἔγκυρη («εἶναι περῶντα δοκίμως») ὅλων τῶν ἀντίστοιχῶν τους χωροχρονικῶν φαινομένων («πάντα»). Καὶ στὶς δύο ἐκδοχὲς τὸ κύριο νόημα εἶναι τὸ ἴδιο: τὰ συστατικά τῆς κοσμολογίας θεωρήματα ὑπόκεινται σὲ βάσανο γιὰ τὸ κῦρος τους καὶ ἡ βάσανός τους ἐπιτελεῖται μὲ τὴν ἐπαλήθευσή τους ἢ τὴ διάψυσή τους ἀπὸ τὴν ἐφαρμογή τους ἢ μὴ στὸ σύνολο τῶν ἀντίστοιχῶν τους χωροχρονικῶν φαινομένων.

Ἄλλὰ ἡ προκειμένη βάσανος ἐνέχει μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις. Τὸ ἐρμηνευτέο χωρίο περιέχει καὶ τὴν ἔκφραση «διὰ παντός» («διὰ παντὸς πάντα περῶντα»). Καὶ πιστεύω, «διὰ παντός» σημαίνει: μὲ ὅποιο σύνδρομο φαινόμενα, δηλαδή σὲ κάθε συνάρτηση ἢ σὲ κάθε περίστασι¹¹. Ἐὰν ὀλόκληρο τὸ χωρίο σημαίνει: τὰ συστατικά τῆς κοσμολογίας θεωρήματα πρέπει νὰ ἔχουν διανθρώπινο κῦρος, ἂν μόνο ἢ καθὼς μόνο προσφέρονται γιὰ ἐξήγηση τοῦ κάθε ἀντίστοιχου τους χωροχρονικοῦ φαινομένου σὲ ὅποια συνάρτησή του ἢ σὲ κάθε περίστασι· εἴτε πρέπει τὰ συστατικά τῆς κοσμολογίας θεωρήματα νὰ προσφέρονται γιὰ ἔγκυρη ἐξήγηση τοῦ κάθε ἀντίστοιχου τους χωροχρονικοῦ φαινομένου σὲ ὅποια συνάρτησή του ἢ σὲ κάθε περίστασι.

Ἡ αὐστηρὴ αὐτὴ βάσανος τοῦ κύρους τῶν διαφορῶν θεωρημάτων γιὰ τὰ χωροχρονικά φαινόμενα — δίχως ἀναφορὰ μᾶλλον καὶ στὰ μαθηματικά νοήματα— προδιαγράφει μεταγενέστερες γνωσιολογικὲς ἢ καὶ εἰδικώτερα ἐπιστημολογικὲς διδασκαλίαι. Ἰδιαίτερα συγγενεὺι πρὸς αὐτὴν ὅ,τι φέρεται νὰ ἔννοεῖ ὁ Καρνεάδης, ὁ διάσημος αὐτὸς ἐκπρόσωπος τῆς Μέσης Ἀκαδημίας, μὲ τὴν ἔκφραση «διεξωδευμένη φαντασία»¹².

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Παρμενίδου, ἐκφρασμένη μὲ βαθυνότητες ἢ καὶ δυσερμηνευτὲς ἐκφράσεις, εἶχε ἀρχαιόθεν προκαλέσει κρίσιμες παρερμηνεῖες τῆς, ὥστε καὶ νὰ καταλογισθεῖ σ' αὐτὸν μονισμός, ἄκρατος, ἀναιρετικὸς τῶν συστατικῶν τῆς

11. Πρβλ. Πλάτωνος Πολιτεία 429b-d, 430b, ὅπου ἡ ἔκφραση «διὰ παντός» μὲ νόημα παρόμοιο, ἀλλὰ στὸ ἠθικὸ πεδίο «διὰ παντὸς δὲ ἔλεγον αὐτῆς σωτηρίαν τὸ ἐν τε λύταις ὄντα διασώζεσθαι αὐτὴν καὶ ἐν ἡδοναῖς καὶ ἐν ἐπιθυμίαις καὶ ἐν φόβοις» (429cd). Πρβλ. ἐπίσης Ἡρακλείτου 41: «εἶναι γὰρ ἐν τὸ σοφὸν ἐπίστασθαι γνῶμην, ὅτε ἡ ἐκυβέρνησε πάντα διὰ πάντων».

12. Βλ. Σέξτου Ἐμπειτικοῦ Πρὸς Λογικοῦς 181-185.

πραγματικότητας. Κατὰ Κολώτην π.χ., σὰν νὰ μὴν ἀναγνώριζε ὁ Παρμενίδης, ὅτι ὑπάρχουν κἄν «πῦρ» καὶ «ὔδωρ» ἢ καὶ «πόλεις... ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ». Ὁ Πλούταρχος, στὸ ἔργο του «Πρὸς Κολώτην» (13, 1114b-d), γράφει: «ταῦτα συκοφαντῶν ὁ Κολώτης καὶ τῷ ῥήματι διώκων οὐ τῷ πράγματι» διαστρεβλώνει τὴ φιλοσοφικὴ διδασκαλίᾳ τοῦ Παρμενίδου. Καὶ διαβεβαιώνει ἀκόμη ὁ Πλούταρχος, ὅτι ὁ μέγας Ἑλεάτης «καὶ Πλάτωνος καὶ Σωκράτους ἔτι πρότερος συνείδεν, ὡς ἔχει τι δοξαστὸν ἢ φύσις, ἔχει δὲ καὶ νοητὸν» καὶ «ἀναιρεῖ μὲν οὐδετέραν φύσιν, ἑκατέρᾳ δ' ἀποδιδούς τὸ προσῆκον».

Ἐμεῖς σήμερα, δηλαδὴ καὶ ἀπὸ τῆ σημερινῆ σκοπιᾶ τῆς Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, διαπιστώνομε ὅτι κατόρθωμα τοῦ Παρμενίδου ὑπῆρξε ἡ θεμελίωση ἑσᾶσι τῆς ὄντολογίας, ἀλλὰ καὶ τῆς γνωσιολογίας.

Πρὶν ἀπὸ τὸν Παρμενίδη, ὁ Κολοφώνιος Ξενοφάνης, κάτοικος ὅμως τῆς Ἑλέας στὴν ὄριμη περίοδο τῆς ζωῆς του, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος κριτικὸς φιλόσοφος, καθὼς εἶχε τηρήσει κριτικὴ στάση ὄχι ἀπλῶς ἀντίκρυ στὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου, ὅπως ἤδη πρὶν ἀπ' αὐτὸν οἱ «φυσιολόγοι» τῆς Μιλήτου, ἀλλὰ καὶ ἀντίκρυ στὴν ἴδια τὴ γνώση, ὥστε μάλιστα καὶ νὰ διακηρύχῃ γνωσιολογικὸ ὑποκειμενισμό: «δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται» (34.4).

Ὁ Παρμενίδης ὅμως, καθ' ὑπέρβαση καὶ τῆς ξενοφάνειας διδασκαλίας, θέσπισε τὸν ἐπιβλημένο ἀπὸ τὴν οὐσία τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου γνωσιολογικὸ δυαδισμό, τὸν ἐκφρασμένο μὲ τίς δύο καίριες λέξεις «ἀλήθεια» καὶ «δόξα»: διακαθόρισε τὴ γνωσιακὴ ἀξία καὶ τῆς «ἀληθείας» καὶ τῆς «δόξης», ἀλλὰ καὶ τοὺς ὅρους τῆς δυνατότητας γιὰ κάποια προσέγγιση μεταξὺ τους· ἐπέτυχε δηλαδὴ νὰ διακρίνει, ποῦ καὶ πῶς ὑπάρχει γνώση ἀπόλυτη, ἀλλὰ καὶ ποῦ καὶ πῶς ὑπάρχει γνώση μὲ ἀμφισβητήσιμο κῦρος, καθὼς συνδύασε καὶ ἀντιπαράθεσε τὴν αὐτόθετη καὶ ἀκατάλυτη γνώση, τὴ σύμφυτη μὲ τὴ θεμελίωση τῆς φιλοσοφίας ὡς ὄντολογίας — ἀπαραίτητη γιὰ τὴ θεμελίωση καὶ τῶν ἄλλων διάφορων γνώσεων —, καὶ τὴν ἑτερόθετη καὶ ὄχι ὀριστικὴ γνώση, τὴν στηριγμένη στὴν ἐμπειρία, τὴν καὶ συστατικὴ τῆς κοσμολογίας ἢ καὶ τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν, πλὴν ἴσως τῶν μαθηματικῶν.

Ἡ σημερινὴ φιλοσοφία ὡς ὄντολογία καὶ ἡ σημερινὴ ἐπίσης ἐπιστημολογία, στὶς πιὸ ἄξιες τουλάχιστον προβάσεις τους, δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὴ διπλὴ αὐτὴ πνευματικὴ τροχιά, τὴ χαραγμένη πρὶν εἴκοσι πέντε σχεδὸν αἰῶνες ἀπὸ τὸν βαθυνοῦστατο πρόδρομο τοῦ Πλάτωνος. Καὶ σήμερα οἱ φιλόσοφοι ὡς πρῶτιστο μάθημα ἔχουν «Ἀληθείης εὐκυκλέος ἀτρεμὲς ἦτορ». Καὶ σήμερα, ἐπίσης τῶν ἐπιστημῶν τὰ «δοκοῦντα» πρέπει «δοκίμως εἶναι διὰ παντὸς πάντα περῶντα».

R É S U M É

La gnoséologie dualiste de Parménide

L'auteur de cette communication essaye d'établir le vrai sens des vers 28-32 du fragment 1 de Parménide.

Il se réfère d'abord aux vers 29 et 30 et il en propose l'interprétation suivante: le vers 29 énonce la connaissance absolue de l'Être, qualifiée d'inéluctable et d'inebranlable dans sa plénitude de vérité, c'est-à-dire la connaissance philosophique fondamentale; le vers 30 énonce une autre connaissance, dépourvue de vérité authentique, parce que susceptible d'erreurs, c'est-à-dire la connaissance composée d'opinions de mortels, y compris celle des gens de science empirique.

En outre, croit l'auteur, Parménide, tout en demeurant attaché à sa grande découverte qu'est la connaissance absolue de l'Être, la seule foncièrement véritable, il ne rejette pourtant pas totalement l'autre connaissance, celle qui porte sur les réalités spatio-temporelles conçues par l'opinion (fr. 19); mais il tâche d'assurer à cette connaissance, composée d'opinions de mortels, une certaine validité conditionnée; et c'est le vers 32 qui dicte les conditions de cette validité des contenus d'opinion («ta dokounta»). D'après l'interprétation de ce vers, proposée par l'auteur, et étayée par des arguments minutieux et solides, la validité («dokimos einai») des contenus d'opinion («dokounta») dépend de leur aptitude à expliquer («peronta») toute chose ou tout événement qui leur correspond («panta») et en toute circonstance («dia pantos»). Il s'agit là d'une méthode de vérification, consistant en des épreuves successives sur les faits, requise pour les opinions concernant des réalités spatio-temporelles et donc pour toutes les assertions composant chaque science empirique.

Et l'auteur de la communication conclut que Parménide outre l'ontologie a fondé et légué à l'humanité la gnoséologie aussi, en traçant à la connaissance un trajet double: celui de la connaissance de validité absolue, propre à la philosophie comme Ontologie, et celui de la connaissance de validité conditionnée, propre à la science empirique, deux acquis de la *philosophia perennis*.

Μετά τὸ τέλος τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Κωνστ. Δεσποτοπούλου, ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. **Εὐάγγελος Μουτσόπουλος** εἶπε τὰ ἐξῆς:

Η ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΜΕΝΙΔΕΙΟΥ ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐπιθυμῶ νὰ συγχαρῶ τὸν συνάδελφον κ. Δεσποτόπουλον γιὰ τὴν ἀνακοίνωσή του, καὶ νὰ προσθέσω τινὰ σ' ὅσα σημαντικὰ, νομίζω, διετύπωσε: *Πρῶτον*, ὅτι τὸ διττὸ ἐπίπεδο ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ παρμενίδειος γνωσιολογία κινεῖται θὰ εἶταν ἀδιανόητο δίχως τὴν προηγούμενη ὄντολογικὴ θεμελίωση μὲ τὴν ὁποίαν ὄν καὶ μὴ ὄν ἀναδεικνύονται δεδωμένα μὴ ἀναγώγιμα εἰς ἄλληλα¹. *δεύτερον*, ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ Παρμενίδου μέχρι τοῦ Πλάτωνος μετάβαση εἶναι ὁμαλὴ, ἀφοῦ, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Kirk², ὁλόκληρη ἡ μετὰ τὸν Παρμενίδην διάνοηση ἐξηγητλήθη στὴν ἔρμηνεία τῶν θέσεών του· *τρίτον*, ὅτι στὸ ὄψιμο ἔργο τοῦ Πλάτωνος καταβάλλεται προσπάθεια ὄν καὶ μὴ ὄν νὰ ληφθοῦν ὡς οἱ ἐξωτερικοὶ ὅροι μιᾶς σειρᾶς, ὥστε ἡ μεταξύ των ὄντολογικὴ ἀπόσταση νὰ καλυφθῇ διὰ τῆς μαθηματικῆς παρεμβολῆς δυὸ ἐνδιαμέσων ὄρων, τοῦ εἶναι τοῦ μὴ ὄντος καὶ τοῦ μὴ εἶναι τοῦ ὄντος, ἀποκαθισταμένης, μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, μιᾶς οἰονεὶ συνεχείας³. *τέταρτον*, ὅτι ἡ ὀριζόντια αὐτῆ πλατωνικὴ διαβάθμιση ἀποβαίνει κατακόρυφη καὶ τάξεως ἱεραρχικῆς παρὰ Πλωτίνω, ὅπου οἱ διακριθέντες ὅροι λαμβάνονται ὡς ὑποστάσεις, καὶ ὅπου τὸ παντελῶς μὴ ὄν ὀνομάζεται ὕλη⁴. καί, *πέμπτον*, ὅτι, ἔστω καὶ ὡς μονισμὸς, ἡ παρμενίδειος ὄντολογία νοεῖται μονάχα μονισμὸς λειτουργῶν ἐντὸς ἐνὸς στηρίζοντος αὐτὸν δυϊστικοῦ βάρους⁵.

1. Πβ. Παρμενίδου, ἀπ. 88: «οὔποτε δαμῆ... εἶναι μὴ ἔόντα».

2. Πβ. G. S. Kirk - J. E. Raven, *The Presocratic Philosophers. A Critical History with a Selection of Texts*, Cambridge, Univ. Press, 1957, (σημείωμα) περὶ τῶν μεταπαρμενίδειων συστημάτων, σ. 319. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, *Ἡ προσωκρατικὴ διάνοηση. Ἀπὸ τοῦ μύθου εἰς τὸν λόγον*, Ἀθήναι, Γρηγόριος, 1978, σσ. 48-49.

3. Πβ. Πλατ., *Σοφιστ.*, 264 e· *Τιμ.* 35 e.

4. Πβ. Ε. Μουτσόπουλος, *L' évolution du dualisme ontologique et ses conséquences pour le néoplatonisme*, *Diotima*, 10, 1982, σσ. 179-181.

5. Πβ. Πρόκλου, *In Parmen.*, 730, 17-20 Cousin. Πβ. Ε. Μουτσόπουλος *Les structures de l' imaginaire dans la philosophie de Proclus*, Paris, Les Belles Lettres, 1985, σ. 251 καὶ σημ. 55.